

فهرست

- فصل اول** دنیای زنده ۱
گفتار ۱: زیست‌شناسی چیست؟ ۲
گفتار ۲: گستره حیات ۷
گفتار ۳: یاخته و بافت در بدن انسان ۱۱
فصل اول در آئینه کنکور سراسری ۱۶-۳
- فصل دوم** گوارش و جذب مواد ۱۷
گفتار ۱: ساختار و عملکرد لوله گوارش ۱۸
گفتار ۲: جذب مواد و تنظیم فعالیت دستگاه گوارش ۲۵
گفتار ۳: تنوع گوارش در جانداران ۳۰
فصل دوم در آئینه کنکور سراسری ۳۲-۱
- فصل سوم** تبادلات گازی ۳۳
گفتار ۱: ساز و کار دستگاه تنفس در انسان ۳۴
گفتار ۲: تهویه ششی ۴۰
گفتار ۳: تنوع تبادلات گازی ۴۵
فصل سوم در آئینه کنکور سراسری ۴۶-۱
- فصل چهارم** گردش مواد در بدن ۴۷
گفتار ۱: قلب ۴۸
گفتار ۲: رگها ۵۵
گفتار ۳: خون ۶۱
گفتار ۴: تنوع گردش مواد در جانداران ۶۵
فصل چهارم در آئینه کنکور سراسری ۶۷-۱
- فصل پنجم** تنظیم اسمزی و دفع مواد زائد ۶۹
گفتار ۱: هم ایستایی و کلیه‌ها ۷۰
گفتار ۲: تشکیل ادرار و تخلیه آن ۷۳
گفتار ۳: تنوع دفع و تنظیم اسمزی در جانداران ۷۶
فصل پنجم در آئینه کنکور سراسری ۷۸-۱
- فصل ششم** از یاخته تا گیاه ۷۹
گفتار ۱: ویژگی‌های یاخته گیاهی ۸۰
گفتار ۲: سامانه بافتی ۸۶
گفتار ۳: ساختار گیاهان ۹۰
فصل ششم در آئینه کنکور سراسری ۹۶-۱
- فصل هفتم** جذب و انتقال مواد در گیاهان ۹۷
گفتار ۱: تغذیه گیاهی ۹۸
گفتار ۲: جانداران مؤثر در تغذیه گیاهی ۱۰۲
گفتار ۳: انتقال مواد در گیاهان ۱۰۵
فصل هفتم در آئینه کنکور سراسری ۱۱۱-۱
پاسخنامه تشریحی تست‌های کنکور ۱۱۱-۲
- سؤالات کنکور سراسری ۱۴۰۲ ۱۳۲
پاسخ‌های تشریحی سؤالات کنکور سراسری ۱۴۰۲ ۱۳۴

فصل ۱

دنیای زنده

مجموعه افراد یک گونه که با هم در یک مکان و زمان زندگی می کنند دسته، گله، گروه

بانوران بی مهره (مشرات)

پروانه های موناک یکی از شگفت انگیزترین مهاجرت ها را به نمایش می گذارند. جمعیت این پروانه ها هر سال هزاران کیلومتر را از مکزیک تا جنوب کانادا و بالعکس می پیماید. **شمال به جنوب** چگونه پروانه های موناک مسیر خود را پیدا می کنند و راه را به اشتباه نمی روند؟ زیست شناسان پس از سال ها پژوهش، به تازگی این معما را حل کرده اند. آنان در بدن پروانه موناک، **یاخته های عصبی (نورون هایی)** یافته اند که پروانه ها با استفاده از آنها، جایگاه خورشید در آسمان و جهت مقصد را تشخیص می دهند و به سوی آن پرواز می کنند. رفتار غریزی بدون رقابت یا **یادگیری (دوازدهم فصل ۱)** آیا علم زیست شناسی قادر است همه رازهای حیات را بیابد؟ **زیست شناسان** علاوه بر تلاش برای پی بردن به رازهای آفرینش، سعی می کنند یافته های خود را در بهبود زندگی انسان به کار برند. **موجودات زنده** چه ویژگی هایی دارند که آنها را از **موجودات غیرزنده** متمایز می کند. در این فصل به پاسخ **باندار =**

پاسخ به پگوتکی رفتار بانور دوازدهم - فصل ۱

چنین پرسش هایی می پردازیم.

• جنوب کانادا

• مکزیک

بافت عصبی { یافته های عصبی (نورون ها) یافته های پشتیبان

گفتار ۱

زیست‌شناسی چیست؟

پریافته‌ای و یوکاریوت

جانوران
گیاهان
قارچ‌ها
آغازیان
باکتری‌ها
جانداران

● چگونه می‌توان گیاهانی پرورش داد که در مدتی کوتاه‌تر، مواد غذایی بیشتری تولید کنند؟

● چرا باید تنوع زیستی حفظ شود؟ چرا باید حیات وحش حفظ شود؟

● چرا بعضی از یاخته‌های بدن انسان سرطانی می‌شوند؟ چگونه می‌توان یاخته‌های سرطانی را

در مراحل اولیه سرطانی شدن شناسایی و نابود کرد؟
تقسیم بی‌رویه

● چگونه می‌توان سوخت‌های زیستی مانند الکل را جانشین سوخت‌های فسیلی، مانند مواد

نفتی کرد؟

تفت، گاز،
بنزین، گازوئیل

(۱) گازوئیل زیستی
(۲) گازوئیل زیستی

● چگونه می‌توان از بیماری‌های ارثی، پیشگیری، و یا آنها را درمان کرد؟

اینها فقط چند پرسش از میان انبوه پرسش‌هایی است که زیست‌شناسان تلاش می‌کنند

پاسخ‌های آنها را بیابند تا علاوه بر پی‌بردن به رازهای آفرینش، به حل مسائل و مشکلات زندگی

انسان امروزی نیز کمک کنند و در این راه به موفقیت‌هایی هم رسیده‌اند. زیست‌شناسی، شاخه‌ای از

علوم تجربی است که به بررسی علمی جانداران و فرایندهای زیستی می‌پردازد.

فعالیت

یک روزنامه خبری معمولی تهیه کنید. خبرهای مربوط به زیست‌شناسی را انتخاب کنید (برای تعیین

خبرهای مربوط به زیست‌شناسی از معلم خود کمک بخواهید).

در روزنامه‌ای که انتخاب کرده‌اید، چند درصد از خبرها به زیست‌شناسی مربوط است؟ از این

خبرها، چند خبر خوب و چند خبر بد هستند؟

می‌توانید به جای روزنامه از وبگاه‌های خبری در بازه زمانی خاصی استفاده و درصد خبرهای

زیستی آن را پیدا کنید.

محدوده علم زیست‌شناسی

امروزه بسیاری از بیماری‌ها مانند بیماری قند و افزایش فشارخون که حدود صد سال پیش به مرگ

منجر می‌شدند، مهار شده‌اند و به علت روش‌های درمانی و داروهای جدید، دیگر مرگ‌آور نیستند.

ممکن است با مشاهده پیشرفت‌ها و آثار علم زیست‌شناسی، این تصور در ذهن ما شکل بگیرد که

این علم به اندازه‌ای توانا و گسترده است که می‌تواند به همه پرسش‌های انسان پاسخ دهد و همه

مشکلات زندگی ما را حل کند؛ درحالی‌که این طور نیست. به‌طور کلی علم تجربی، محدودیت‌هایی

دارد و نمی‌تواند به همه پرسش‌های ما پاسخ دهد و از حل برخی مسائل بشری ناتوان است.

دانشمندان و پژوهشگران علوم تجربی فقط در جست‌وجوی علت‌های پدیده‌های طبیعی و

قابل مشاهده‌اند. مشاهده، اساس علوم تجربی است؛ بنابراین، در زیست‌شناسی، فقط ساختارها و یا

فرایندهایی را بررسی می‌کنیم که برای ما به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم قابل مشاهده و اندازه‌گیری اند. پژوهشگران علوم تجربی نمی‌توانند دربارهٔ زشتی و زیبایی، خوبی و بدی، ارزش‌های هنری و ادبی نظر بدهند.

فعالیت

مجری یک برنامهٔ تلویزیونی گفته است «زیست‌شناسان ثابت کرده‌اند که شیر، مایعی خوشمزه است». این گفته درست است یا نادرست؟

زیست‌شناسی نوین

امروزه زیست‌شناسی ویژگی‌هایی دارد که آن را به رشته‌ای مترقی، توانا، پویا و امیدبخش تبدیل کرده است. در ادامه به این ویژگی‌ها می‌پردازیم.

کل نگر: جورچینی (پازلی) را در نظر بگیرید که از قطعات بسیار زیادی تشکیل شده است. ممکن است هر یک از قطعات آن به تنهایی بی‌معنی به نظر آید؛ اما اگر قطعه‌های آن را یکی یکی در جای درست در کنار همدیگر قرار دهیم، مشاهده می‌کنیم که اجزای جورچین، به تدریج نمایی بزرگ، کلی و معنی‌دار پیدا می‌کنند و تصویری از شیئی آشنا به ما نشان می‌دهند.

پیکر هر یک از جانداران نیز از اجزای بسیاری تشکیل شده است. هر یک از این اجزا، بخشی از یک سامانهٔ بزرگ را تشکیل می‌دهد که در نمای کلی برای ما معنی پیدا می‌کند. بنابراین، جانداران را نوعی سامانه می‌دانند که اجزای آن باهم ارتباط دارند؛ به همین علت ویژگی‌های سامانه را نمی‌توان فقط از طریق مطالعهٔ اجزای سازندهٔ آن توضیح داد و ارتباط بین اجزا نیز مانند خود اجزا در تشکیل جاندار، مؤثر و کل سامانه، چیزی بیشتر از مجموع اجزای آن است.

نگرش بین‌رشته‌ای: زیست‌شناسان امروزی برای شناخت هر چه بیشتر سامانه‌های زنده از اطلاعات رشته‌های دیگر نیز کمک می‌گیرند؛ مثلاً برای بررسی ژن‌های جانداران، علاوه بر اطلاعات زیست‌شناختی، از فنون و مفاهیم مهندسی، علوم رایانه، آمار و بسیاری رشته‌های دیگر هم استفاده می‌کنند.

فناوری‌های نوین: این فناوری‌ها نقش مهمی در پیشرفت علم زیست‌شناسی داشته و دارند. در ادامه به نمونه‌هایی از این فناوری‌ها می‌پردازیم.

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی: امروزه بیشتر از هر زمان دیگر به جمع‌آوری، بایگانی و تحلیل اطلاعات حاصل از پژوهش‌های زیست‌شناختی نیاز داریم؛ دستاوردها و تحولات بیست‌سالهٔ اخیر فناوری اطلاعات و ارتباطات در پیشرفت زیست‌شناسی، تأثیر بسیاری داشته است. این فناوری‌ها امکان انجام محاسبات را در کوتاه‌ترین زمان ممکن فراهم کرده‌اند (شکل ۱).

* ژن: بخشی از مولکول DNA است که حاوی اطلاعات قاصی برای بروز صفت قاصی می‌باشد.

ATCG
حروف اطلاعات ژنی

شکل ۱- راست: انتقال حافظه ۵ مگابایتی شرکت آی بی ام، پیشرفته‌ترین سخت افزار روز جهان در سال ۱۹۵۶؛ این حافظه را از نظر اندازه، ظرفیت و قیمت با حافظه‌های امروزی مقایسه کنید. چپ: یک حافظه ۲ ترابایتی امروزی

ترکیبی با فصل ۷- دوازدهم **مهندسی ژنتیک:** مدت‌هاست که زیست‌شناسان می‌توانند با استفاده ژنتیک در جانداران تغییر ایجاد کنند. **مهندسی ژنتیک** مجموعه‌ای از روش‌ها و فنون آزمایشگاهی است که به منظور تغییر در محتوای دمای جانداران و ایجاد صفت جدید به کار می‌رود. انتظار نداریم که جانوری مانند بز بتواند پروتئین تار عنکبوت بسازد، اما این کار با استفاده از مهندسی ژنتیک رخ داده است. پژوهشگران توانسته‌اند با انتقال ژن، بزهایی تولید کنند که در شیر آن‌ها این پروتئین ساخته می‌شود که در صورت تجاری شدن تحولی در صنعت رخ خواهد داد. تار عنکبوت از مواد ارزشمند در طبیعت است و می‌تواند کاربردهای وسیعی در صنایع متفاوت داشته باشد.

* به پاندری که ژنی از گونه دیگر دریافت کرده باشد، جاندار تراژن (ترازین) می‌گوییم.

اخلاق زیستی: پیشرفت‌های سریع علم زیست‌شناسی، به ویژه در مهندسی ژنتیک، زمینه سوء استفاده‌هایی را در جامعه فراهم کرده است. محرمانه بودن اطلاعات ژنی و نیز اطلاعات پزشکی افراد و حقوق جانوران از موضوع‌های اخلاق زیستی هستند. ^(۱) یکی از سوء استفاده‌ها از علم زیست‌شناسی، تولید سلاح‌های زیستی است. چنین سلاحی مثلاً می‌تواند عامل بیماری‌زایی باشد که نسبت به داروهای رایج مقاوم است یا فراورده‌های غذایی و دارویی با عواقب زیانبار برای افراد باشند. بنابراین وضع قوانین جهانی برای جلوگیری از چنین سوء استفاده‌هایی از علم زیست‌شناسی ضروری است. ^(۳)

زیست‌شناسی در خدمت انسان

امروزه با مسائل فراوانی در زمینه‌های متفاوت مواجه هستیم. زیست‌شناسی به حل این مسائل چه کمکی می‌تواند بکند؟ در ادامه مروری بر نقش زیست‌شناسی در حل این مسائل داریم. **۱) تأمین غذای سالم و کافی:** گفته می‌شود که هم‌اکنون حدود یک میلیارد نفر در جهان از گرسنگی و سوء تغذیه رنج می‌برند؛ چگونه غذای سالم و کافی برای جمعیت‌های رو به افزایش انسانی فراهم کنیم؟

می‌دانیم غذای انسان به طور مستقیم یا غیرمستقیم از گیاهان به دست می‌آید؛ پس شناخت بیشتر گیاهان یکی از راه‌های تأمین غذای بیشتر و با مواد مغذی بیشتر است. ^(۱) از راه‌های افزایش کمیت و کیفیت غذای انسان، شناخت روابط گیاهان و محیط زیست است. گیاهان مانند همه جانداران دیگر در محیطی پیچیده، شامل عوامل غیرزنده مانند دما، رطوبت، نور

بو، ساکنان (اکوسیستم)

مصرف کنندگان ← همه بانوران و همه قارچ‌ها / تولیدکنندگان؛ فتوسنتزکننده ← بیشتر گیاهان
 برفی باکتریها و برفی آغازیان و برفی گیاهان
 و عوامل زنده شامل باکتری‌ها، قارچ‌ها، حشرات و مانند آنها رشد می‌کنند و محصول می‌دهند.
 بنابراین، شناخت بیشتر تعامل‌های سودمند یا زیانمند بین این عوامل و گیاهان، به افزایش محصول کمک می‌کند.

حفاظت از بوم‌سازگان‌ها، ترمیم و بازسازی آنها: انسان، جزئی از دنیای زنده است و لذا نمی‌تواند بی‌نیاز و جدا از موجودات زنده دیگر و در تنهایی به زندگی ادامه دهد. به‌طورکلی منابع و سودهایی را که هر بوم‌سازگان در بردارد، خدمات بوم‌سازگان می‌نامند. میزان خدمات هر بوم‌سازگان به میزان تولیدکنندگان آن بستگی دارد. پایدار کردن بوم‌سازگان‌ها به طوری که حتی در صورت تغییر اقلیم، تغییر چندانی در مقدار تولیدکنندگی آنها روی ندهد، موجب ارتقای کیفیت زندگی انسان می‌شود.

آب و هوا

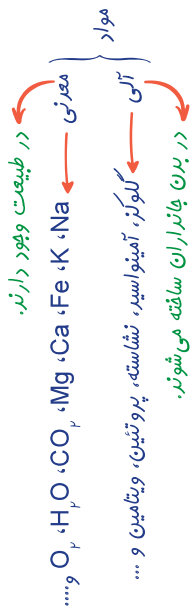
مثل گلخانه → افزایش و بهبود

شکل ۲- یکی از بوم‌سازگان‌های آسیب‌دیده ایران، دریاچه ارومیه است.

* تولیدکنندگان به کمک مواد معدنی مفید، مواد آلی مورد نیاز خود را می‌سازند.

* مصرف کنندگان از تولیدکنندگان تغذیه می‌کنند.

دریاچه ارومیه چندین سال است که در خطر خشک شدن قرار گرفته است. زیست‌شناسان کشورمان با استفاده از اصول علمی بازسازی بوم‌سازگان‌ها، راهکارهای لازم را برای احیای آن ارائه کرده‌اند و امید دارند که در آینده از نابودی این میراث طبیعی جلوگیری کنند (شکل ۲).
 قطع درختان جنگل‌ها برای استفاده از چوب یا زمین جنگل، مسئله محیط‌زیستی امروز جهان است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در سال‌های اخیر، مساحت بسیار گسترده‌ای از جنگل‌های ایران و جهان تخریب و بی‌درخت شده‌اند. از بین رفتن جنگل‌ها پیامدهای بسیار بدی برای سیاره زمین دارد. تغییر آب‌وهوا، سیل، کاهش تنوع زیستی و فرسایش خاک از آن جمله‌اند.

۱) ۲) ۳) ۴) بانوران، گیاهان و ...

تأمین انرژی‌های تجدیدپذیر: نیاز مردم جهان به انرژی در حال افزایش است. بیشترین نیاز کنونی جهان به انرژی از منابع فسیلی، مانند نفت، گاز و بنزین تأمین می‌شود؛ اما می‌دانیم که سوخت‌های فسیلی موجب افزایش کربن دی‌اکسید جو، آلودگی هوا و درنهایت باعث گرمایش زمین

می‌شوند. بدین لحاظ، انسان باید در پی منابع پایدار، مؤثرتر و پاک‌تر انرژی برای کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی باشد. زیست‌شناسان می‌توانند به بهبود و افزایش تولید سوخت‌های زیستی

مانند گازوئیل زیستی که از دانه‌های روغنی به دست می‌آید، کمک کنند. **اکل** ← تولید توسط جانداران (اتانول) مثل باکتری و قارچ

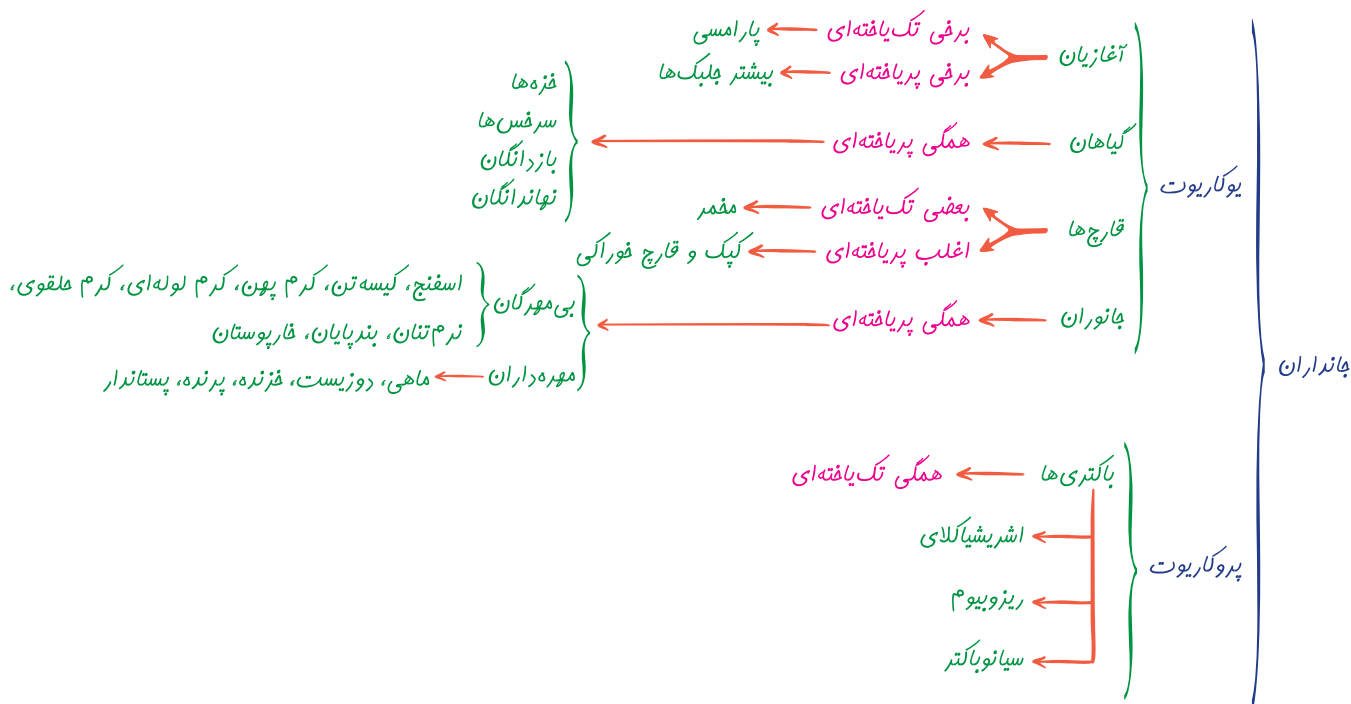
فعالیت

اگرچه سوخت‌های فسیلی نیز منشأ زیستی دارند و از تجزیه پیکر جانداران به وجود آمده‌اند؛ اما امروزه سوخت زیستی به سوخت‌هایی می‌گویند که از جانداران امروزی به دست می‌آیند. مزایا و زیان‌های سوخت‌های فسیلی و زیستی را از دید محیط زیستی با هم مقایسه کنید. درباره امکان استفاده از پسماند مزارعی مانند نیشکر در تهیه سوخت‌های زیستی اطلاعاتی جمع‌آوری و در کلاس ارائه دهید.

④ **سلامت و درمان بیماری‌ها:** به‌تازگی، روشی برای تشخیص و درمان بیماری‌ها در حال گسترش است که پزشکی شخصی نام دارد. پزشکان در پزشکی شخصی برای تشخیص و درمان بیماری‌ها علاوه بر بررسی وضعیت بیمار، با بررسی اطلاعاتی که در دنا (DNA) هر فرد وجود دارد، روش‌های درمانی و دارویی خاص هر فرد را طراحی می‌کنند.

فعالیت

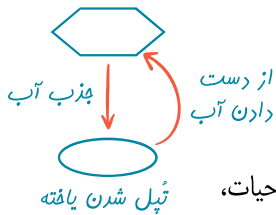
با مراجعه به منابع معتبر درباره زمینه‌های فعالیت زیست‌شناسان در ایران و جهان اطلاعاتی جمع‌آوری و در کلاس ارائه دهید.

پاسخ به محیط در هر فرد از جانداران رخ می‌دهد و در جانوران یک فرایند غریزی است که ممکن است در طول زندگی فرد با یادگیری، کامل‌تر شود. (دوازدهم، فصل ۸)

* سازش با محیط طی تکامل و در جمعیت جانداران رخ می‌دهد. (دوازدهم، فصل ۴)

رشد مهسوب نمی‌شود!

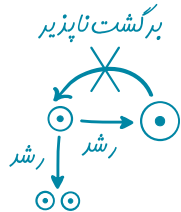
گفتار ۲ گستره حیات

(یازدهم، فصل ۴)

تعریف حیات بسیار دشوار است و شاید حتی غیرممکن باشد. در علم زیست‌شناسی به جای تعریف حیات، ویژگی‌های آن و یا ویژگی‌های جانداران را بررسی می‌کنیم. **گستره حیات زمینی از یاخته شروع می‌شود و با زیست‌کره پایان می‌یابد.**

جانداران همه این هفت ویژگی زیر را باهم دارند:

- ۱) **نظم و ترتیب:** یکی از ویژگی‌های جالب حیات، سطوح سازمان‌یابی آن است (شکل ۳). همه جانداران، سطحی از سازمان‌یابی دارند و منظم‌اند. * یافته پبیره‌ترین و منظم‌ترین سافتار است.
- ۲) **هم‌ایستایی (هومئوستازی):** محیط جانداران همواره در تغییر است؛ اما جاندار می‌تواند وضع درونی پیکر خود را در محدوده ثابتی نگه دارد؛ مثلاً وقتی سدیم خون افزایش می‌یابد، دفع آن از طریق ادرار زیاد می‌شود. مجموعه اعمالی را که برای پایدار نگه داشتن وضعیت درونی جاندار انجام می‌شود **هم‌ایستایی (هومئوستازی)** می‌نامند.

* نمو:

۱) تشکیل نفس‌تین گل

۲) تشکیل قلب در جنین

۳) تشکیل نفس‌تین سافتار پروتئین در یک بافته

۴) تبدیل یک یافته بنیادی به یک گویچه سفید

- ۳) **رشد و نمو:** جانداران رشد و نمو می‌کنند. رشد به معنی بزرگ شدن و شامل افزایش برگشت ناپذیر ابعاد یا تعداد یاخته‌هاست. نمو به معنی عبور از مرحله‌ای به مرحله دیگری از زندگی است؛ مثلاً تشکیل گل در گیاه، نمونه‌ای از نمو است. **تقسیم شدن**

- ۴) **فرایند جذب و استفاده از انرژی:** جانداران انرژی می‌گیرند؛ از آن برای انجام فعالیت‌های زیستی خود استفاده می‌کنند و بخشی از آن را به صورت گرما از دست می‌دهند؛ مثلاً گنجشک غذا می‌خورد و از انرژی آن برای گرم کردن بدن و نیز برای پرواز و جست‌وجوی غذا استفاده می‌کند.

- ۵) **پاسخ به محیط:** همه جانداران به محرک‌های محیطی پاسخ می‌دهند؛ مثلاً ساقه گیاهان به سمت نور خم می‌شود.

- ۶) **تولیدمثل:** جانداران موجوداتی **کم و بیش** شبیه خود را به وجود می‌آورند. یوزپلنگ همیشه از یوزپلنگ زاده می‌شود. تحت اثر هورمون آکسین (یازدهم، فصل ۹)

- ۷) **سازش با محیط:** این ویژگی باعث می‌شود جمعیتی از جانداران با محیطی که در آن زندگی می‌کنند، متناسب و در آن ماندگار باشند؛ مثلاً گیاهانی که بومی مناطق خشک هستند، برای حفظ آب، برگ‌هایی با پوستک ضخیم دارند. مثال دیگر موهای سفید خرس قطبی است که به استتار این جانور در محیط برفی کمک می‌کند.

* تولید مثل:

۱) جنسی

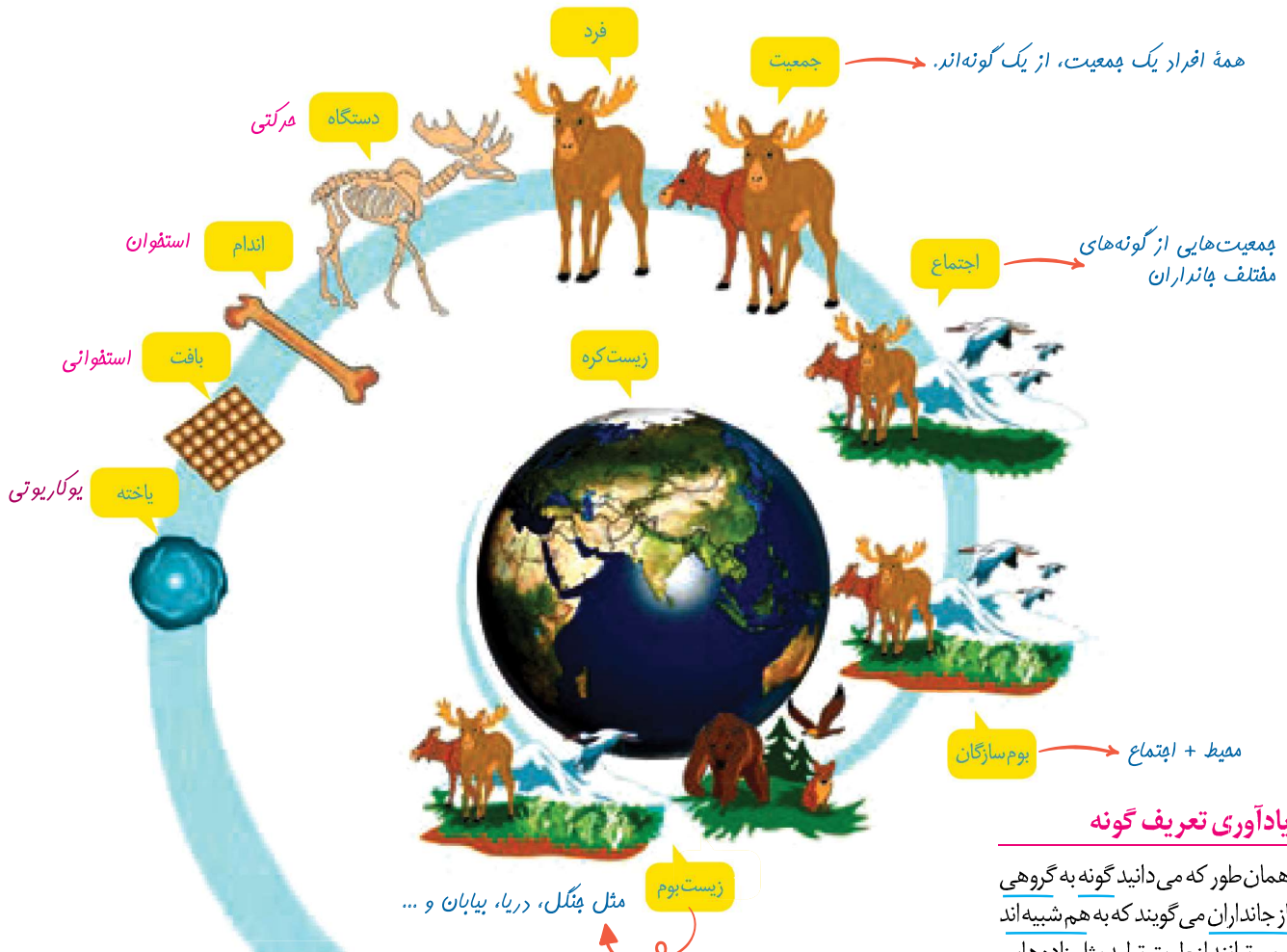
۲) غیرجنسی ← فرزند

دقیقاً شبیه والد

تولید مثل در بقای گونه اثر دارد، نه بقای فرد!

ترشح هورمون آلدوسترون کاهش می‌یابد، چون آلدوسترون موجب افزایش بازجذب سیریم در نفرون‌ها می‌شود.

جانداران مصرف‌کننده با غذا خوردن، کسب انرژی می‌کنند. جانداران تولیدکننده، مواد آلی مورد نیاز برای تأمین انرژی‌شان را خودشان می‌سازند.

یادآوری تعریف گونه

همان‌طور که می‌دانید گونه به گروهی از جانداران می‌گویند که به هم شبیه‌اند و می‌توانند از طریق تولیدمثل زاده‌هایی شبیه خود با قابلیت زنده ماندن و تولید مثل به وجود آورند.

زیست زیبا

* یک گونه ممکن است دارای یک یا چند جمعیت باشد.

* سایر مولکول‌های زیستی (آلی) مثل ویتامین‌ها، آلكالوئیدها و لیگنین (مادهٔ چوب)، چتر و این چهار گروه اصلی نیستند.

شکل ۳- سطوح سازمان‌یابی حیات

- ۱- یاخته پایین‌ترین سطح سازمان‌یابی حیات است. همهٔ جانداران از یاخته تشکیل شده‌اند.
- ۲- تعدادی یاخته یک بافت را به وجود می‌آورند.
- ۳- هر اندام از چند بافت مختلف تشکیل می‌شود؛ مانند استخوانی که در اینجا نشان داده شده است.
- ۴- هر دستگاه از چند اندام تشکیل شده است؛ مثلاً دستگاه حرکتی از ماهیچه‌ها و استخوان‌ها تشکیل شده است.
- ۵- جانداري مانند این گوزن، فردی از جمعیت گوزن‌هاست.
- ۶- افراد یک گونه که در زمان و مکانی خاص زندگی می‌کنند، یک جمعیت را به وجود می‌آورند.
- ۷- جمعیت‌های گوناگونی که با هم تعامل دارند، یک اجتماع را به وجود می‌آورند.
- ۸- عوامل زنده (اجتماع) و غیرزنده محیط و تأثیرهایی که بر هم می‌گذارند، بوم سازگان را می‌سازند.
- ۹- زیست بوم از چند بوم سازگان تشکیل می‌شود که از نظر اقلیم (آب و هوا) و پراکندگی جانداران مشابه‌اند.
- ۱۰- زیست کره شامل همهٔ زیست بوم‌های زمین است.

بیوم

بیوسفر

کنکور

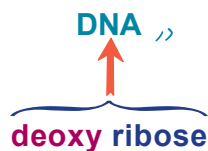
در هشتمین سطح سازمان‌یابی حیات، سازوکارهایی می‌تواند باعث بروز گونه‌زایی شود. (ترکیبی با دوازدهم، فصل ۴) (سراسری - ۱۴۰۱)

مولکول‌های زیستی

کربوهیدرات‌ها، لیپیدها، پروتئین‌ها و نوکلئیک‌اسیدها چهار گروه اصلی مولکول‌های تشکیل‌دهندهٔ یاخته‌اند و در جانداران ساخته می‌شوند. این مولکول‌ها را **مولکول‌های زیستی** می‌نامند. در ادامه

به بررسی آنها می‌پردازیم. * نیکوتین و مورفین و کافئین از جمله معروف‌ترین آلكالوئیدها هستند. * مونوساکاریدها عراقل سه کربنه و عراکثر هفت کربنه هستند.

کربوهیدرات‌ها

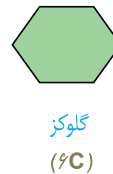
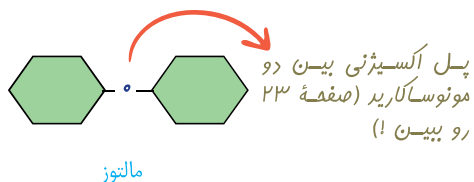

یک اتم O کمتر از ریبوز اکسیژن

این مولکول‌ها از سه عنصر کربن (C)، هیدروژن (H) و اکسیژن (O) ساخته شده‌اند.

مونوساکاریدها ساده‌ترین کربوهیدرات‌ها هستند. گلوکز و فروکتوز مونوساکاریدهایی با شش

کربن‌اند. ریبوز مونوساکاریدی با پنج کربن است (شکل ۴).

RNA در

شکل ۴- مونوساکارید واحد ساختاری قندهاست.

شکل ۵- مالتوز نوعی دی ساکارید است.

دی ساکاریدها از ترکیب دو مونوساکارید تشکیل می‌شوند. شکر و قندی که می‌خوریم،

دی ساکاریدی به نام ساکارز هستند. ساکارز از پیوند بین گلوکز و فروکتوز تشکیل می‌شود. مالتوز

دی ساکارید دیگری است که از دو گلوکز تشکیل می‌شود. این قند در جوانه گندم و جو وجود دارد

(شکل ۵). لاکتوز دی ساکارید دیگری است که به قند شیر نیز معروف است.

پلی ساکاریدها از ترکیب چندین مونوساکارید ساخته می‌شوند. نشاسته، سلولز و گلیکوژن

پلی ساکاریدند. این پلی ساکاریدها از تعداد فراوانی مونوساکارید گلوکز تشکیل شده‌اند. مثلاً نشاسته

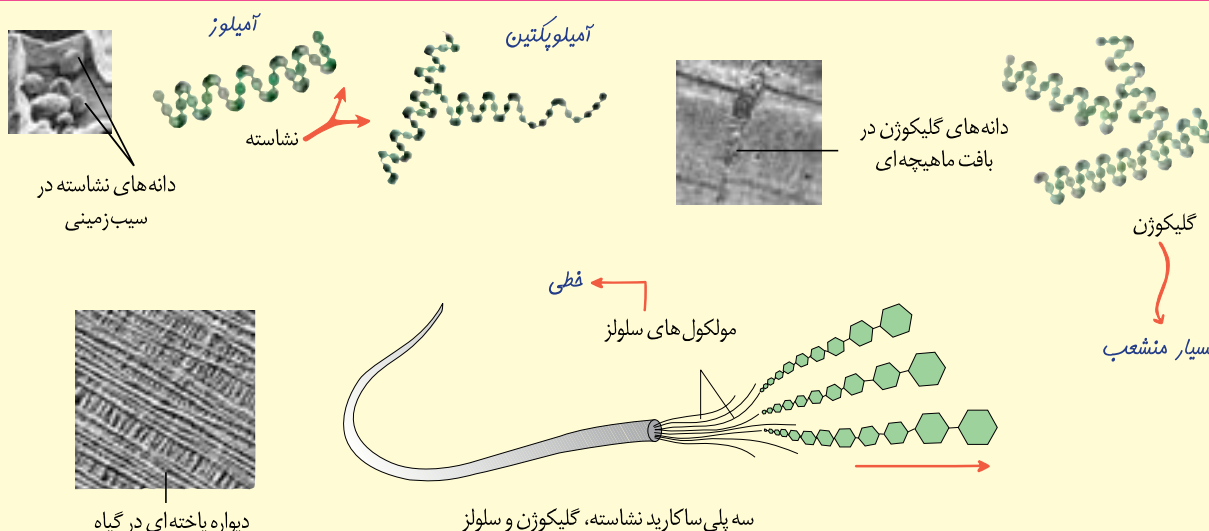
در سیب زمینی و غلات وجود دارد. آیا روش تشخیص نشاسته را به یاد می‌آورید؟

سلولز از پلی ساکاریدهای مهم در طبیعت است. سلولز ساخته شده در گیاهان در کاغذسازی و

تولید انواعی از پارچه‌ها به کار می‌رود.

پلیمر	مونومر
سلولز	گلوکزها
نشاسته	گلوکزها
گلیکوژن	گلوکزها
پروتئین	آمینو اسیدها (۲۰ نوع)
DNA	نوکلئوتیدها (۴ نوع)
RNA	نوکلئوتیدها (۴ نوع)

بیشتر بدانید

* ساکارز = گلوکز + فروکتوز

* مالتوز = گلوکز + گلوکز

* لاکتوز = گلوکز + گالاکتوز

در انسان مولکول‌های گلوز می‌توانند در سلول‌های دی‌افراگم به یکدیگر پیوندند و پلی‌مر بسازند. (سراسری - ۹۳)

ذخیره گلیکوژن در یافته‌های پیکر قارچ
 گلیکوژن در جانوران و قارچ‌ها ساخته می‌شود. این پلی ساکارید در کبد و ماهیچه وجود دارد و منبع ذخیره گلوز در جانوران است.

کنکور

گلیکوژن با تأثیر آنزیم‌های مترشه از دستگاه گوارش انسان، به واحدهای یکسانی تبدیل می‌شوند. (سراسری - ۸۳)

لیپیدها (پلیمر نیستند)

این ترکیبات نیز از سه عنصر کربن، هیدروژن و اکسیژن ساخته شده‌اند؛ گرچه نسبت این عناصر در لیپیدها با نسبت آنها در کربوهیدرات‌ها فرق می‌کند. در ادامه با برخی لیپیدها آشنا می‌شویم.

تری گلیسریدها از انواع لیپیدها هستند. هر تری گلیسرید از یک مولکول گلیسرول و سه اسید چرب تشکیل شده است (شکل ۶-الف). روغن‌ها و چربی‌ها انواعی از تری گلیسریدها هستند. تری گلیسریدها در ذخیره انرژی نقش مهمی دارند. انرژی تولید شده از یک گرم تری گلیسرید حدود دو برابر انرژی تولید شده از یک گرم کربوهیدرات است.

فسفولیپیدها گروه دیگری از لیپیدها و بخش اصلی تشکیل دهنده غشای یاخته‌ای هستند. ساختار فسفولیپیدها شبیه تری گلیسریدها است، با این تفاوت که مولکول گلیسرول در فسفولیپیدها به دو اسید چرب و یک گروه فسفات متصل می‌شود (شکل ۶-ب).

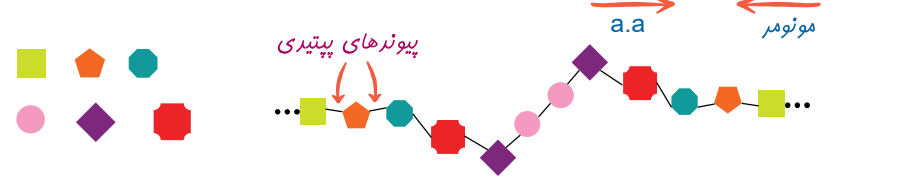
کلسترول لیپید دیگری است که در ساخت غشای یاخته‌های جانوری و نیز انواعی از هورمون‌ها شرکت می‌کند.

نکته غشای سایر جانداران مولکولی شبیه کلسترول دارد.

تستوسترون
 استروژن
 پروژسترون

پروتئین‌ها

این مولکول‌ها علاوه بر کربن، هیدروژن و اکسیژن، نیتروژن (N) نیز دارند. پروتئین‌ها از به هم پیوستن واحدهایی به نام آمینواسید، تشکیل می‌شوند (شکل ۷).

شکل ۷- آمینواسید واحد ساختاری پروتئین است.

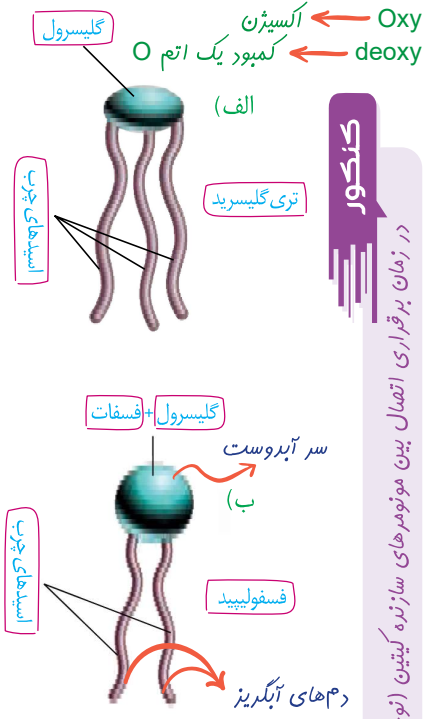
پروتئین‌ها کارهای متفاوتی انجام می‌دهند. انقباض ماهیچه، انتقال مواد در خون و کمک به عبور مواد از غشای یاخته و عملکرد آنزیمی از کارهای پروتئین‌هاست. آنزیم‌ها مولکول‌های پروتئینی‌اند که سرعت واکنش‌های شیمیایی را افزایش می‌دهند.

آنزیم‌ها، لیپاز و ...
 انتقال برقی داروها توسط آلبومین
 * برقی آنزیم‌ها از انس RNA هستند.

نوکلئیک اسیدها

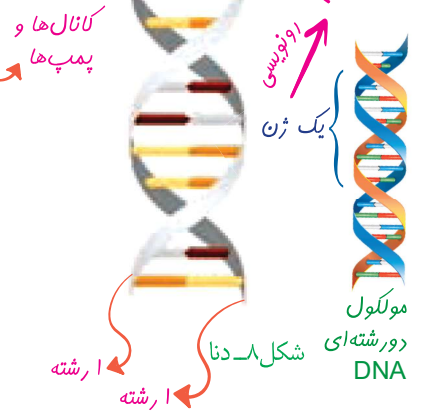
این مولکول‌ها علاوه بر کربن، هیدروژن و اکسیژن، نیتروژن و فسفر نیز دارند. مولکول دنا (DNA) که در سال‌های قبل با آن آشنا شده‌اید، یک نوع نوکلئیک اسید است. اطلاعات وراثتی در دنا ذخیره می‌شود. (شکل ۸)

نوکلئیک اسیدها
 DNA ← دو رشته‌ای
 RNA ← تک رشته‌ای
 کپی از روی بخشی از مولکول DNA است.

شکل ۶- الف) تری گلیسرید
 ب) فسفولیپید

هم زنجیره آمینو اسیدی، برون انشعاب و رشته‌ای است. هم پروتئین از یک یا چند زنجیره آمینو اسیدی تشکیل شده است.

کنکور

در زمان برقراری اتصال بین مونومرهای سازنده کیتین نوعی پلی ساکارید (مضور، بیوزوم الزامی نیست، قارچ از کشور - ۹۱)

* اندامک‌های دوغشایی: میتوکندری و انواع پلاست‌ها + هسته

* از نظر علمی، هسته، نوعی اندامک است، ولی کتاب درسی به وضوح آن را از سیتوپلاسم جدا کرده است.

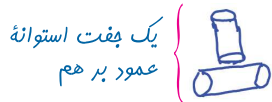
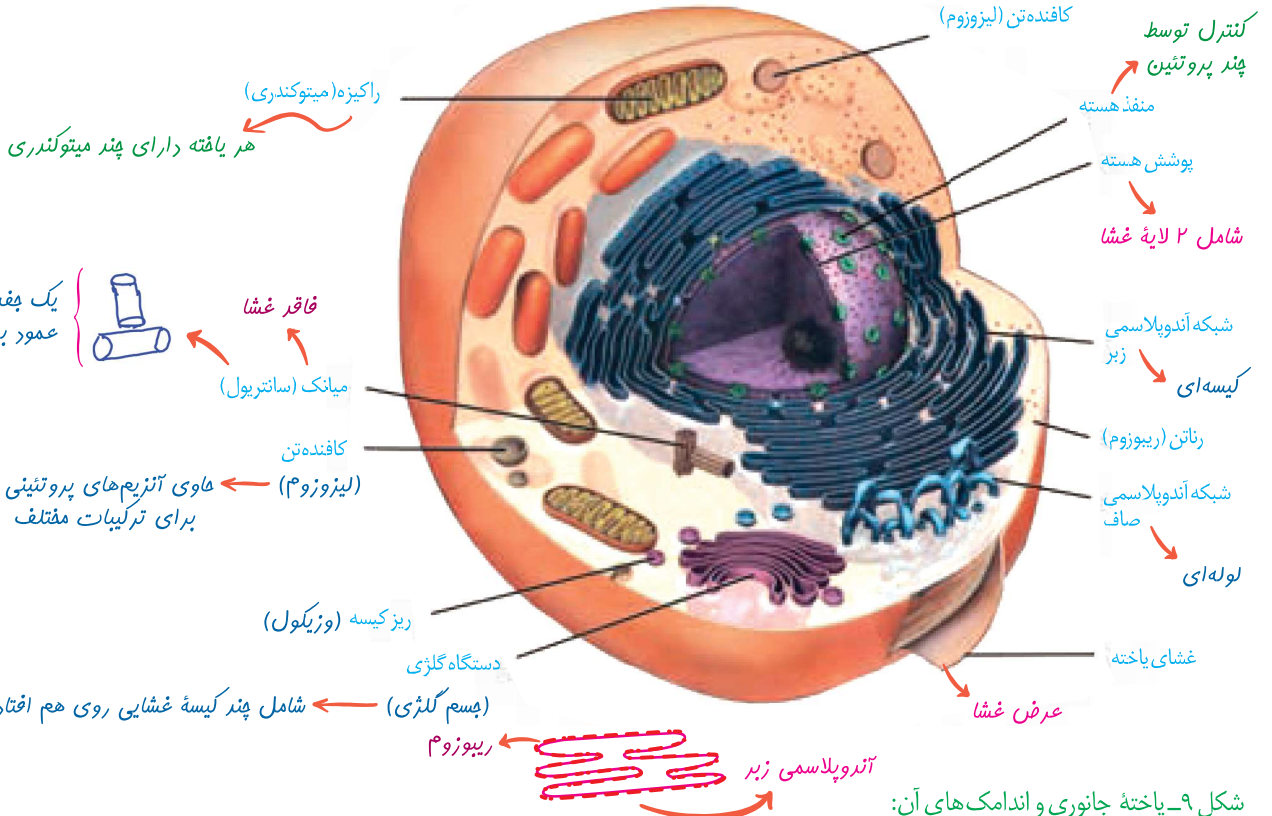
یاخته، واحد ساختار و عملکرد در جانداران است. در شکل ۹ بخش‌های تشکیل دهنده یک یاخته جانوری را می‌بینید. هر یک از بخش‌های یاخته چه کاری انجام می‌دهند؟ می‌توان به سادگی گفت که این یاخته از سه بخش هسته، سیتوپلاسم و غشا تشکیل شده است.

سیتوپلاسم = اندامک‌ها + مارهٔ زمینه‌ای + ساختارهای سیتوپلاسمی

ریبوزوم، سانتیریول، دوک تقسیم، اسکلت سلولی

لیزوزوم، میتوکندری، واکوئول، جسم گلژی، شبکة آندوپلاسمی

فاقر غشا (میانک سانتیریول)

کافنده‌تن (لیزوزوم) حاوی آنزیم‌های پروتئینی ته‌نیزکننده برای ترکیبات مفلتف

شامل پنر کیسهٔ غشایی روی هم افتاده (جسم گلژی) (Includes collapsed membrane sacs (Golgi body))

شکل ۹- یاختهٔ جانوری و اندامک‌های آن: رتاتن (ریبوزوم): کار آن ساختن پروتئین است.

شبکه آندوپلاسمی: شبکه‌ای از لوله‌ها و کیسه‌ها که در سراسر سیتوپلاسم گسترش دارند و بر دو نوع زبر (دارای رتاتن) و صاف (بدون رتاتن) است. شبکه آندوپلاسمی زبر در ساختن پروتئین‌ها و شبکه آندوپلاسمی صاف در ساختن لیپیدها نقش دارد.

دستگاه گلژی: از کیسه‌هایی تشکیل شده است که روی هم قرار می‌گیرند. در بسته‌بندی مواد و ترشح آنها به خارج از یاخته نقش دارد.

راکیزه (میتوکندری): دو غشا دارد و کار آن تأمین انرژی برای یاخته است. (سوزاندن گلوکز + O_۲) ← تولید ATP کافنده‌تن (لیزوزوم): کیسه‌ای است که نوعی از آنزیم‌ها برای تجزیه مواد دارد.

میانک (سانتریول): ساختار استوانه‌ای شکلی است که در سلول به تعداد دو عدد عمود بر هم دیده می‌شود و نقش آنها در تقسیم سلولی است.

ریز کیسه (ویزیکول): کیسه‌ای است که در جابه‌جایی مواد در یاخته نقش دارد.

لیزوزیم نوعی آنزیم پروتئینی است که در بزاق و اشک و عرق وجود دارد؛ ولی لیزوزوم نوعی اندامک غشادار در یافته‌های یوکاریوتی است که گوارش درون‌یافته‌ای انجام می‌دهد.

* غشای شبکه آندوپلاسمی صاف و زبر به هم متصل است و غشای شبکه آندوپلاسمی زبر به غشای غاربی پوشش هسته متصل است.

اندامکی مثل کلروپلاست در یافته‌های پانوری وجود ندارد بلکه درون یافته‌های گیاهی و برفی آغازیان (مثل جلبک‌ها) مشاهده می‌شود.

* باکتری‌ها به طور کلی فاقد هر گونه اندامک غشادار هستند؛ ولی ریپوزوم دارند.

کنکور

هر پروتئین غشایی به یک زنجیره مونوساکارید متصل نمی‌باشد. (سراسری - ۹۷)

* مثلاً درون هر هسته یافته‌های برون انسان، ۴۶ مولکول DNA وجود دارد.

هسته

در یافته‌های یوکاریوتی جانداران مختلف ← از دو تا بیش از هزار مولکول

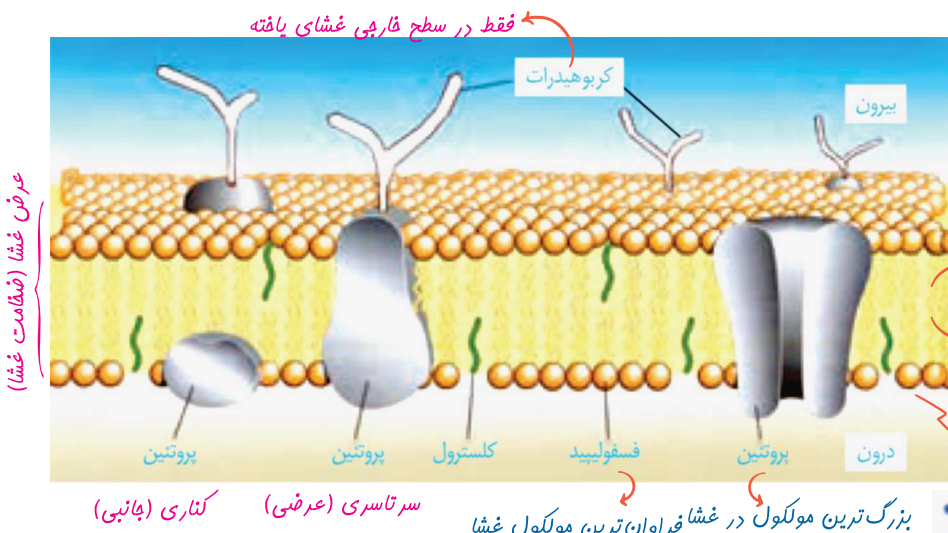
هسته شکل، اندازه و کار یاخته را مشخص و فعالیت‌های آن را کنترل می‌کند. در هسته، DNA قرار دارد. دنا دارای اطلاعات لازم برای تعیین صفات است. هسته پوششی دو لایه (غشای داخلی، غشای بیرونی) دارد. در این پوشش منافذی وجود دارند که از طریق آنها ارتباط بین هسته و سیتوپلاسم برقرار می‌شود. **کنترل توسط پروتئین‌هایی خاص** نام دارد. هسته در ساختن رتائن نقش دارد. **سیتوپلاسم**

سیتوپلاسم فاصله بین غشای یاخته و هسته را پر می‌کند. سیتوپلاسم از اندامک‌ها و ماده زمینه تشکیل شده است. ماده زمینه شامل آب و مواد دیگر است. هر یک از اندامک‌ها در سیتوپلاسم کار ویژه‌ای دارند (شکل ۹). در سال‌های بعد با بعضی از این اندامک‌ها بیشتر آشنا می‌شوید.

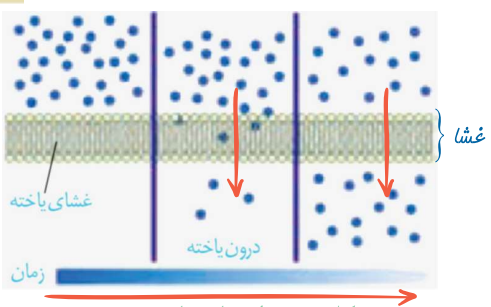
غشای یاخته‌ای
 تک‌غشایی شبکه آندوپلاسمی، دستگاه گلژی، لیزوزوم، واکوئول
 دوغشایی ← میتوکندری، کلروپلاست

اطراف یاخته را غشای یاخته‌ای احاطه کرده است. این غشا مرز بین درون یاخته و بیرون آن است. مواد گوناگون برای ورود به یاخته یا خروج از آن باید از این غشا عبور کنند. غشای یاخته، نفوذپذیری انتخابی یا تراوایی نسبی دارد؛ یعنی فقط برخی از مواد می‌توانند از آن عبور کنند. غشای یاخته از دو لایه مولکول‌های فسفولیپید تشکیل شده است که در آن مولکول‌های پروتئین و کلسترول قرار دارند. همچنین انواعی از کربوهیدرات‌ها به مولکول‌های فسفولیپیدی و پروتئینی متصل اند (شکل ۱۰). این ترکیبات را به ترتیب **گلیکولیپید** و **گلیکوپروتئین** نامیده‌اند.

* کربوهیدرات‌ها فقط در سطح خارجی غشای یافته وجود دارند.
 گلیکوپروتئین = قند + پروتئین
 گلیکولیپید = قند + فسفولیپید
 * هر مولکول کلسترول فقط در یک لایه فسفولیپیدی غشا قرار دارد. ولی دقت کنید که در هر دو لایه، کلسترول داریم.

۴-های آبگیر
 سرهای آبدوست

شکل ۱۱- انتشار ساده

ورود مواد به یاخته و خروج از آن
 انتشار ساده: جریان مولکول‌ها از جای پرغلظت به جای کم‌غلظت (در جهت شیب غلظت) انتشار نام دارد. نتیجه نهایی انتشار هر ماده، یکسان شدن غلظت آن در محیط است. مولکول‌ها به دلیل داشتن انرژی جنبشی می‌توانند منتشر شوند. بنابراین در صورتی که مواد به روش انتشار از غشا عبور کنند، یاخته انرژی مصرف نمی‌کند. مولکول‌ها مانند اکسیژن و کربن دی‌اکسید با این روش از غشا عبور می‌کنند. (شکل ۱۱) H_2O / آمونیاک / اوره O_2 / CO_2

مولکول‌ها از لایه‌لای فسفولیپیدها عبور می‌کنند.

کنکور

هر پروتئین سراسری، که در غشای یک سلول پانوری یافت می‌شود، با بخش آب دوست مولکول‌ها می‌تواند تماس دارد. (سراسری - ۹۵)